

2.2. Економічна освіта як домінанта у формуванні професійної компетентності підприємницької діяльності

*Ганна Ортіна,
Роман Олексенко*

Освіта є комплексним, системним процесом формування і соціалізації індивіда, орієнтованим на історично обумовлені й консенсусно прийнятні для суспільної свідомості соціальні еталони. Освіта віддзеркалює дійсність суспільства і культури, тому підлягає адекватному розумінню лише з культурологічних позицій, на підставі її розгляду як соціальної цінності. За всієї багатоманітності форм вияву культура є деякою внутрішньою єдністю смислу, котрий у кінцевому підсумку визначає характер цілепокладання і діяльності індивідів – зрештою, як і структуру суспільних інститутів і напрям наукового пошуку. Цілісність умонастрою та світорозуміння, яка називається культурою, пронизує собою усі сфери життя^{1 2}.

Питання про те, яка модель освіти адекватна людині ХХІ століття, є невіддільним від інших питань, а саме: якою має бути людина, якими належить бути базовим цінностям і обумовленим ними соціальним властивостям і якостям, здатним забезпечити життєздатність в сучасних соціальних умовах і скласти основу соціальності, що розвивається на ефективних принципах і оперує надійним механізмом самоорганізації. Відповісти на наведені запитання практично неможливо за відсутності теоретичного аналізу ціннісного фундаменту

¹ Олексенко Р. Економічна освіта і виховання як засоби розвитку світоглядних засад сучасного підприємництва / Р. Олексенко // Вища освіта України. – 2013. – № 4. – С. 79–85.

² Воронкова В. Г. Соціально-орієнтоване державне управління: [монографія] / під ред. В. Г. Воронкової. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2011. – 256 с.

освітньої діяльності, що визначає цілісність і характер усіх її складових³.

Згідно з теорією соціальних систем Т. Парсонса, освіта як соціальна система визначається чотирма функціями: відтворенням зразків суспільної поведінки, адаптація до нових соціальних умов, досягнення цілей, інтеграція системи⁴. Освіта як складова культури в широкому розумінні готує людей до життя в суспільстві, вчить сприймати дійсність як цінність (позитивну чи негативну), скеровує діяльність на конструктивні зміни, які виходять за межі існуючих теорій, міфів і стереотипів. Освіта формує уявлення про реальність як про процес, який відбувається в соціальному просторі й часі, шляхом розкриття і розв'язання суперечностей. Ефективність освіти визначається мірою підготовленості людини до змін, до конструктивних дій з розв'язання суперечностей суспільного розвитку. Кожна система освіти покликана створювати умови для ефективної адаптації людини до соціокультурних реалій конкретно-історичного суспільства⁵.

Глобалізація освіти створює сприятливі умови для синтезування всіх аспектів гармонійного розвитку особистості. Освіта в сучасному світі є найважливішою сферою соціального життя. Саме від неї залежить інтелектуальний потенціал нації, її самостійність, потужність і життєздатність. Незважаючи на те, що цивілізаційні тенденції розвитку людського соціуму та освітньої сфери єдині, акцент щодо їхньої реалізації різними країнами сві-

³ Фіалко Н. А. Гуманізація вищої освіти: змістовно-функціональні аспекти: автореф. ... дис. канд. філос. наук: 09.00.10 / Фіалко Наталія Анатоліївна; Ін-т вищої освіти НАПН України. – Київ, 2015. – 20 с.

⁴ Гридасова Н. Місце і роль економічної культури у структурі загальної культури особистості / Н. Гридасова // Молодь і ринок. – 2011. – № 2 (73). – С. 141–145.

⁵ Олексенко Р. И. Философия, мировоззрение и мораль современного предпринимателя как составная экономика-социального развития общества / Р. И. Олексенко // Социосфера: науч.-метод. и теор. журн. – 2013. – № 1. – С. 31–37.

ту робиться по-різному. Кожна країна формулює власну ієрархію вимог до системи освіти⁶.

Особливість глобалізації та інтеграції освітнього простору полягає в тому, що на відміну від товарних потоків, обміни в світовій інформаційній мережі неможливо повністю проконтролювати при перетині державних кордонів. Якщо на початковому етапі розвитку інформаційного суспільства формувалися національні інформаційні освітні простори, то нині ми спостерігаємо їх інтеграцію в єдиний світовий інформаційний простір.

В сучасному світі спостерігається безпрецедентний за своїми масштабами розвиток вищої освіти, зростає усвідомлення її важливої ролі для економічного та соціального розвитку. Практично у всіх країнах вища освіта проходить період реформування, пов'язаного з переходом до інноваційних технологій та принципів глобалізації. Як зазначає у книзі «Глобальне бачення та нова наука» М. Чешко, термін «глобальність» означає широку сукупність процесів та структур, яку можна визначити як процес взаємозалежності, взаємопроникнення та взаємозумовленості найрізноманітніших компонентів світового співтовариства. Інакше кажучи, в сучасному світі створюється така цілісність, у межах якої кожна локальна подія визначається подіями в інших сегментах і навпаки. Ці процеси віддзеркалюють феномен глобалізації.⁷

Просте перенесення глобалізаційних підходів на ґрунт традиційної освітньої системи (що має власні концепції, школи і механізми дії) або їх механістична компіляція призводить до контрпродуктивних наслідків: хаосу, дисгармонії, стану невизначеності, який, у свою чергу, зумовлює деструктивні зміни самої системи. В усвідомленні таких проблем важливу роль відіграють дослідження: В. Андрущенко, Р. Олексенка, В. Воронкової, В. Мо-

---

⁶ Воронкова В. Г. Соціально-орієнтоване державне управління: [монографія] / під ред. В. Г. Воронкової. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2011. – 256 с.

⁷ Черняк В. С. Мифологические истоки научной рациональности // Социологические исследования. – 2001. – № 7. – С. 32–45.

лодиченка, Е. Ільєнкова, М. Кагана, М. Мамардашвілі, П. Щедровицького, В. Байденка, В. Панаріна та інших відомих вчених⁸.

Практично всі дослідники в якості основних причин появи численних проблем у сфері освіти називають національну кризу соціокультурної ідентичності, а також потребу перегляду класичної моделі освіти. Однак щодо сутності такої кризи, недоліків освітньої моделі й шляхів розв'язання зазначених проблем думки науковців не співпадають.

Зміст освіти залежить від тих уявлень, потреб, ідеалів, які існують в цьому соціокультурному просторі, та направлений на підтримання його устоїв через створення певного образу людини. Освіта відображає рівень розвитку суспільства, його інтереси та потреби. В змісті освіти виражене те, що саме є значущим у конкретно-історичному випадку, що може сприяти формуванню образу людини, спроможної виразити глибинні інтереси свого суспільства, втілити в своєму особистому бутті загальний зміст того соціокультурного простору, в якому вона отримала освіту. На перший план в цій ситуації виходить принцип відбору інформації, визначення простору накопиченого культурного матеріалу відповідно до соціальних потреб⁹.

Соціокультурний тип освітньої діяльності – це своєрідна концептуальна модель, в якій втілено єдність сутнісних і специфічних характеристик освітнього процесу, притаманних певному історичному типу суспільства. Вона відображає взаємозумовлену цілісність основних елементів освітньої діяльності: а) цінностей і цілей освіти, втілених в ідеалі освіченості, б) особливостей відбору і впорядкування елементів сукупного соціального досвіду (зміст освіти); в) тип комунікації, що превалює на рівні конкретної освітньої діяльності; г) характер включеності освітньої діяль-

---

⁸Гіптерс З. Виховання діловитості і творчості майбутніх фахівців економічного профілю / З. Гіптерс // Рідна шк. – 2005. – № 12. – С. 49–52.

⁹Воронкова В. Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри: монографія / В. Г. Воронкова. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2010. – 272 с.

ності в систему суспільних відносин. Ця цілісність зумовлена базовою цінністю, котра лежить в основі всієї соціокультурної системи. Дана теоретична конструкція дозволила проаналізувати як реальні історичні форми освітньої діяльності, так і її динаміку.

Динаміка освітньої діяльності здійснюється за рахунок зміни одного соціокультурного типу освітньої діяльності іншим, що є одним з механізмів самоорганізації соціальної системи. Ця зміна викликана, з одного боку, невідповідністю між домінуючою в освітній діяльності схемою відтворення особистості, її соціальних властивостей і якостей, відповідних їм способів здійснення соціальних зв'язків, а, з іншого боку, об'єктивною необхідністю вироблення нового способу розв'язання проблем, що виникають в результаті якісного ускладнення соціальної системи, її структури і відносин. У разі збереження впродовж тривалого часу така невідповідність може привести до різкого зниження здатності соціальної системи до самоорганізації. Вона може спонукати індивідів до спонтанного вироблення способів адаптації та самоорганізації за мінливих соціальних умов.

Особливо активною та ефективною економічна соціалізація має бути для тих суспільних суб'єктів, які цілеспрямовано орієнтуються на самореалізацію в рамках певних форм підприємницької активності. Одним із ключових, фундаментальних структурних елементів економічної соціалізації в сучасному світі є система освіти і виховання, від якісних та кількісних показників якої багато в чому залежить міжнародна конкурентоспроможність національної економіки, а також її внутрішня стабільність, прогресивність, здатність до інноваційного саморозвитку.

Особливо актуальною проблематика економічної освіченості та соціалізованості постає для молоді трансформаційних суспільств, в яких не сформований ціннісно-орієнтаційний, світоглядно-феноменологічний, національно-культурний фундамент для становлення підприємливої особистості в її сучасному цивілізованому розумінні. У зв'язку з цим саме перед системою економічної освіти і виховання постає комплексне завдання під-

готовки молоді до життя та самореалізації у фінансово-економічному середовищі сучасної світобудови. «Глибокі соціально-економічні зміни в світі, перехід до ринкової економіки ставлять перед сучасним суспільством важливу педагогічну проблему – сформувати економічну культуру молоді людини, яка сприятиме здійсненню ефективної економічної діяльності та дозволить оцінювати цю діяльність з позиції не тільки економічної доцільності, а й моральної цінності»^{10 11}.

В такій ситуації економічна освіта постає не лише як професійна необхідність, але й як засіб становлення світоглядно-ціннісних, морально-етичних засад сучасного українського підприємця. «Перехід до ринкової економіки, який вимагає глибоких соціально-економічних змін у державі, висуває перед суспільством важливу педагогічну проблему формування економічної культури молоді, її підготовки до входження в життя за нових умов, значної перебудови змісту шкільної та вищої освіти»¹².

Таким чином, перед українською освітньою спільнотою та широкою громадськістю сьогодні стоїть важливе завдання по створенню відповідних умов для освітньо-виховної та світоглядно-моральної соціалізації національної молоді до складних економічних умов функціонування сучасного глобального інформаційного світу¹³.

В цьому аспекті постає важлива проблема, яка потребує концептуально-теоретичного аналізу, а саме: чи наскільки є нагаль-

¹⁰ Коваленко О. В. Економічна культура як складова підготовки висококваліфікованих фахівців у ВНЗ / О. В. Коваленко // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка Сер. Пед. науки. – 2011. – № 13 (224), ч. 1. – С. 86–91.

¹¹ Олексенко Р. І. Стратегічні завдання освіти і виховання сучасного підприємця / Р. І. Олексенко // Нова парадигма. – 2012. – Вип. 112. – С. 19–28.

¹² Гридасова Н. Місце і роль економічної культури у структурі загальної культури особистості / Н. Гридасова // Молодь і ринок. – 2011. – № 2 (73). – С. 141–145.

¹³ Олексенко Р. Економічна освіта в системі підготовки особистості до самостійного життя та творчості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/oleksenko.pdf>. – Назва з екрана.

ною сьогодні потреба в загальній професійній та економічній освіті людини як суб'єкта ринкових відносин? Відповідь на це питання, на нашу думку може бути лише однозначною, адже волею історичної долі ми опинилися в соціально-економічній ситуації, коли ринкова економіка диктує свої правила поведінки, а суспільна свідомість знаходиться під значним впливом ідеологем, вироблених тоталітарною машиною командно-адміністративної системи. «Злам економічного і життєвого укладу співвітчизників йде дуже болісно. Сформована система цінностей радянського способу життя, правил і норм поведінки, традицій і звичаїв господарювання ще залишається діючою і вступає в протиріччя з новими реальними умовами»¹⁴.

Така ситуація нагально вимагає вироблення на загальнонаціональному рівні ефективних механізмів формування нових світоглядно-аксіологічних, професійно-інтелектуальних та творчо-інноваційних основ соціально-економічного, підприємницького менталітету українського населення, особливо молоді. «Ринкові відносини, навіть у зрілих, цивілізованих формах, породжують численні суспільні та особистісні проблеми, до адекватного сприйняття та розв'язання яких необхідно направлено готувати, і особливо, молодь. Саме забезпечення належного рівня життєздатності особистості, уміння орієнтуватись в швидкозмінних умовах дійсності і при цьому зберігати високу толерантність до невизначеності стає актуальним в рамках дослідження економічного аспекту соціалізації особистості»¹⁵.

¹⁴ Козлова Е. В. Психологические основы экономической социализации: учеб. пособ. / Е. В. Козлов. – Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2004. – 160 с.

¹⁵ Левицька Н. С. Дослідження економічної соціалізації особистості в зарубіжній та вітчизняній літературі / Н. С. Левицький // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XIII, ч. 3. – Київ, 2011. – С. 226–233.

Ці та інші виклики, що постають перед сучасною людиною, особливо молодю, визначають за необхідне отримання принаймні загальної економічної освіти, а для майбутніх підприємців і професійної. Окрім того, на нашу думку, в світі, що швидко змінюється, особливо в його фінансово-економічному вимірі, існує постійна необхідність збільшувати свою економічну компетентність, навчаючись впродовж життя.

Сучасна економічна освіта, як загальна, так і професійна, є необхідною умовою формування особистісних та професійних компетенцій людини, необхідних для всебічної самореалізації в умовах глобалізаційних інформаційно-інноваційних тенденцій. При цьому, така освіта має носити не тільки вузькоспеціалізований, а й загально-світоглядний, особистісно-формуючий характер. «В умовах глобалізації інформаційно-інноваційних тенденцій та створення системи безперервної освіти першочергового значення набуває проблема формування особистості сучасного фахівця, виховання в нього якостей ділової людини, що характеризують можливості особистісного потенціалу в суспільно-громадській, державно-політичній, виробничій сферах.

Отже, виникає потреба у переосмисленні та теоретико-методологічному обґрунтуванні процесу підготовки майбутніх фахівців, зокрема, економічного профілю»¹⁶.

Дійсно, економіко-педагогічна спільнота як один з ключових елементів української системи освіти має сьогодні докладати надзвичайних зусиль заради забезпечення методологічної, навчально-виховної, компетентісно-формуючої, світоглядно-ціннісної єдності у викладанні дисциплін економічного профілю як для майбутніх фахівців підприємців, так і для спеціалістів в інших сферах професійної діяльності. Учені наголошують, що «в нових соціально-економічних та соціокультурних умовах існування незалежної України освіта в економічній галузі має бути спря-

---

¹⁶ Горбуліч І. О. Формування готовності до ділового спілкування у майбутніх маркетологів / І. О. Горбуліч // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Сер. Пед. науки. – 2011. – № 15 (226), ч. II. – С. 176–182.

мована не тільки на формування певної кількості компетенцій, а й на виховання в майбутніх фахівців прагнення до діяльності в економічній галузі, формування самостійного дбайливого господаря, який відчуває потребу в особистій економічній культурі, у інноваційному застосуванні знань на практиці, у прагненні до ділового успіху»¹⁷.

Таким чином, загальна та професійна економічна освіта сьогодні для будь-якого суспільства, особливо трансформаційного, є ключовим фактором забезпечення його поступального розвитку в рамках загальносвітових глобальних тенденцій. Це, в свою чергу, актуалізує проблему диверсифікації та урізноманітнення форм, методів та організаційних режимів надання громадянам України високоякісних освітніх послуг в сфері економічних наук та навчальних дисциплін.

Розвиток економічної системи нашого національного суспільства прямо залежить від того, чи в змозі буде українська освітня спільнота виробити адекватні механізми прищеплення молоді високого рівня економічної та підприємницької культури сучасного типу. В той же час, і реальні економічні процеси, безумовно, впливають на економічну соціалізацію молоді та на рівень її економічно-підприємницької освіченості та вихованості.

У зв'язку з цим, професійна економічна освіта сьогодні має формуватися у тісному взаємозв'язку з підприємницькою конкретною діяльністю, що забезпечуватиме повно ціннішу соціалізацію підприємливої молоді в умовах над швидких змін в соціально-економічному житті трансформаційного суспільства глобалізаційної доби. «Одним із важливих аспектів теорії формування і розвитку економічних знань, що, власне, і вказує на їх зміст, є професійна підготовка. Саме вона є однією з головних ланок побудови ефективної системи економічної освіти особистості. Економічна освіта дозволяє виявити певний рівень за-

---

¹⁷Гіптерс З. Виховання діловитості і творчості майбутніх фахівців економічного профілю / З. Гіптерс // Рідна шк. – 2005. – № 12. – С. 49–52.

безпечення особистості знаннями, необхідними для формування морально-економічних рис студента, підготовки його до навчально-пізнавальної та господарсько-побутової діяльності»¹⁸.

Надалі ж саме від креативно-інноваційних здатностей самої особистості безпосередньо залежатиме успішність її професійної підприємницької активності. В той же час, необхідно чітко усвідомлювати, що саме освіта, в тому числі загальна та професійна економічна, покликана розвивати в людині перетворююче ставлення до дійсності, креативне відношення до буденної та професійної самореалізації, що є необхідною умовою і для ведення успішної підприємницької діяльності в умовах розвитку ринкової економіки.

Таким чином, в умовах становлення молодої ринкової економіки, коли загальносвітові, глобальні тенденції диктуються на основі знанневих принципів, концептуально-теоретичний аналіз національної системи освіти є надзвичайно актуальним. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне зупинитися на аналізі сучасного стану та головних суперечностей економічної освіти в Україні. Соціальні зміни, що відбулися в нашій країні, зумовлюють значні перспективи у житті українського народу, переоцінку й оновлення всіх сфер його діяльності, в тому числі науки, освіти і культури. Одним із головних напрямків такого оновлення є пошук нових засобів формування кваліфікованих фахівців для всіх галузей і, в першу чергу, спеціалістів з економіки, які будуть здатні в найближчому майбутньому організувати та здійснити такі економіко-соціальні перетворення, що дозволять молодій незалежній Україні стати в один ряд із розвинутими європейськими державами.

«На сучасному етапі вищі навчальні заклади, які готують економістів, повинні ще ретельніше розв'язувати актуальні завдання дальшого поліпшення їхньої професійної підготовки, зосе-

¹⁸ Лановик Б. Д. Економічна історія України і, світу: підручник / за ред. Б. Д. Лановика. – Київ: Вікар, 1999. – 303 с.

реджувати свої зусилля на вдосконаленні змісту освіти, впровадженні в навчальний процес нових, більш ефективних методів, форм і засобів організації навчання, на формуванні в майбутніх спеціалістів активного творчого ставлення до економічної діяльності. Нагальне зростання вимог до підготовки економістів-спеціалістів, які будуть відповідати перед народом за визнання держави в цивілізованому світі, продиктоване самим часом»¹⁹.

Звідси, існує нагальна необхідність світоглядно-ціннісного, науково-методичного, інструментально-інноваційного поліпшення стану економічної освіти в нашій країні, а також подолання ключових суперечностей в її структурі, які, на нашу думку, виникають насамперед через невідповідність об'єктивної економічної реальності, що наявна в Україні, та провідних теоретичних розробок підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки та глобального світорозвитку.

Розвинені європейські та північноамериканські країни, розвиваючи сучасні форми ринково-економічних відносин, здійснювали це в гармонійному зв'язку з новітніми досягненнями економічної науки і освіти, що сприяло формуванню інноваційно-креативного типу підприємницького мислення. Відсутність такого типу мислення в трансформаційних посткомуністичних країнах сьогодні має компенсуватися навздоганяльними темпами розвитку економічної освіти. Однак сучасна ситуація засвідчує нездатність учасників ринку менеджмент-освіти – університетів і бізнес-шкіл – забезпечити потребу бізнесу у відповідних фахівцях. Особливо це стосується підготовки фахівців, які повинні вирішувати завдання на стику інформаційних технологій із менеджментом, економікою, фінансами, кадрами, готових до роботи в галузях нової економіки.

¹⁹ Фурман Т. Ю. Результати аналізу сучасного стану сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі економіки та підприємництва / Т. Ю. Фурман // Зб. наук. пр. Хмельниц. ін-ту соціал. техн. ун-ту «Україна». – 2011. – № 4. – С. 175–178.

Серед таких потрібних та водночас недостатньо представлених на ринку праці спеціальностей – бізнес-аналітика, управління інформаційними ресурсами підприємства, організація інформаційних систем тощо. Слід відзначити, що загальними недоліками сучасної української економічної освіти, які потребують негайного втручання, є наступні: відсутність довготривалих традицій вивчення менеджменту; відірваність від реальних потреб економічної діяльності; недостатній рівень підготовки фахівців щодо володіння методами економіко-математичного аналізу; неврахування вимог ринку праці при підготовці фахівців економічного напрямку; низька середня якість підготовки студентів; невідповідність світовому рівню підготовки фахівців у переважній більшості ВНЗ²⁰.

Як бачимо, в стані сучасної економічної освіти в нашій країні існує ще достатньо багато дисфункціональних та суперечливих явищ, фундаментальними причинами чого, на нашу думку, є як недостатня ідейно-принципова та науково-методична сформованість самої української економічної освіти, так і невідповідність реально-об'єктивних форм економічно-підприємницької дійсності України тим ринково-економічним реаліям, на які орієнтується західна економічна освіта і наука, а також підприємницька інноваційно-професійна сфера.

Ще однією важливою суперечністю сучасної української економічної освіти є її намагання використовувати інноваційно-гуманістичні методи для формування сильної особистості підприємця тоді, як реальні умови «нецивілізованого» ринку в нашій державі вимагають від підприємця не стільки знань, вмінь та високої моралі, скільки здатності, викручуючись, пристосовуватись до корупційного економіко-державного середовища. Ця суперечність може вирішуватися виключно за умов реформування

---

²⁰ Куклін О. В. Становлення системи економічної освіти в Україні у контексті Болонського процесу / О. В. Куклін // Вісн. Черкас. ун-ту. Наук. журн. Сер. Пед. науки. – Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – Вип. 120. – С. 127–133.

і становлення національної ринкової економіки, коли знадобиться дійсно сучасний суб'єкт підприємницької та соціокультурної активності. «Ринкова економіка сучасної України потребує такого суб'єкта економічних відносин, у якого б особистісні риси узгоджувались з принципами лібералізації виробництва, фінансів, пріоритету приватної власності»²¹.

Саме на основі таких цінностей та орієнтирів, з нашої точки зору, долати згадані вище суперечності національної економічної освіти, а також сприяти активнішій та креативнішій соціалізації української молоді до нових економічно-підприємницьких реалій. «Економічна соціалізація особистості розглядається як процес входження підростаючої людини в економічну сферу суспільства, як формування у неї економічного мислення, як процес інтеріоризації нової реальності, що включає пізнання економічної дійсності, засвоєння економічних знань, набуття навичок економічної поведінки. В ході його відбувається процес формування і розвитку певного типу особистості у відповідності з потребами і вимогами соціально-економічної сфери суспільства»²².

Враховуючи це, в структурі економічної освіти, як загальної, так і професійно-підприємницької, необхідно передбачати змістовні елементи, спрямовані на світоглядно-ціннісну та компетентнісну підготовку молоді до економічних реалій трансформаційного суспільства, а також на підготовку майбутніх підприємців до компетентного подолання суперечностей, в такому суспільстві наявних²³.

²¹ Лавренко О. В. Економічні настановлення як чинник становлення суб'єкта економічної соціалізації / О. В. Лавренко // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психол. ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XIII, ч. 3. – Київ, 2011. – С. 211–219.

²² Економічна соціалізація молоді: соціально-психологічний аспект / заг. ред. В. В. Москаленко. – Київ: Укр. центр політ. менедж., 2008. – 336 с.

²³ Олексенко Р. І. Концептуальні пріоритети формування сучасної людини економічної / Р. І. Олексенко // Гуманіт. вісн. Запоріж. держ. інж. акад. – 2017. – Вип. 70. – С. 164–175.

Зрештою, саме освіта є суспільною підсистемою, в якій в найактивніший та найадекватніший спосіб долається невідповідність між сферою знання і цінностей та об'єктивно-реальними умовами. Саме на економічну освіту сьогодні в нашій країні покладається завдання виховання не лише професіоналів-підприємців, але й людей з високими особистісно-духовними, творчо-вольовими здатностями. «У контексті теорії людського капіталу освіта розглядається як підготовка людей до трудової реалізації, тому перевага віддається професійним предметам. З погляду людського розвитку навчання має самостійну цінність тому, разом з професійними предметами важливого значення набувають гуманітарні дисципліни як засіб глибшого розуміння природних і соціальних явищ, місця людини в житті»²⁴.

Саме на потенціал подолання через економічну освіту і просвітництво розриву між усвідомлено бажаною дійсністю та наявною об'єктивною реальністю покладається багато сподівань, адже саме від цього залежить здатність майбутніх поколінь до активно-творчої, креативно-інноваційної самореалізації в економіко-підприємницькій та управлінській сфері. Для вирішення таких фундаментальних і стратегічних завдань, які сформульовані вище, необхідно, на нашу думку, теоретично і парадигмально-концептуально визначитися з перспективами та основними напрямками розвитку економічної освіти, здійснити деталізоване діагностування і прогнозування можливостей розвитку цієї освітньої сфери в креативно-інноваційному руслі.

Головним має бути стратегічний пріоритет підготовки молоді до професійно-компетентної підприємницької діяльності та активно-інноваційної економічної соціалізації в умовах глобалізаційних і трансформаційних тенденцій. «Основні завдання вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців з економічних профілів, полягають у забезпеченні опанування

---

²⁴ Гурова Ю. С. Розвиток людського ресурсу і міжнародна конкурентоспроможність країн: дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01 / Гурова Юлія Сергіївна; Міжнар. гуманіт ун-т. – Київ, 2007. – 190 с.

випускниками системи знань і вмінь розв'язувати певні типові завдання діяльності в процесі здійснення зазначених виробничих функцій, перетворення необхідних економічних знань в економічне мислення, розвитку важливих якостей особистості, які підвищують адаптацію молоді в професійній сфері»²⁵.

Це означає, що пріоритетом національної системи освіти має бути така підготовка молодого людини до активної соціалізації в глобальному економічному світі, яка ґрунтувалася б на цивілізованих ринкових принципах соціально-економічної взаємодії західного типу, але особистісно була б зорієнтована на національно-культурні форми, смисли і образи, формуючи особистість морально і функціонально пристосовану до загальносвітових економічних тенденцій, але таку, що цінує національно-культурні традиції.

Щодо конкретної користі вивчення бізнесу як академічного предмета, то вивчення досвіду закордонних підприємств допоможе: краще уявити можливості найоптимальнішого (з точки зору матеріальної винагороди) використання своєї праці; зробити кваліфікований вибір ділової кар'єри; використати американський досвід при вивченні організаційної форми своєї підприємницької діяльності в Україні; розпочати свою власну справу з урахуванням рекомендацій і досвіду закордонного бізнесу; більш системно, упорядковано, змістовно вести свої особисті справи; глибше розібратись у проблемах економічних реформ в Україні; зрозуміти, варто чи не варто займатися підприємництвом²⁶.

Науково-педагогічні кадри, що працюють в рамках національної системи економічної освіти, є носіями потенціалу інноваційного оновлення, ключовим фактором виконання тих стратегічних планів і завдань, які постають перед системою освіти підприємців і від яких залежить ефективність реформування її

---

²⁵ Кремень В. Освіта повинна стати пріоритетним напрямком державної політики / В. Кремень // Україна і світ сьогодні. – 2006. – 10 лют.

²⁶ Економіка підприємства: навч. посіб. / Олексенко Р. І., Кондрашов О. М., Шишкін В. О. [та ін.]. – Мелітополь, 2010. – 278 с.

розвитку економічної системи країни загалом. Основне завдання економічної освіти – формування новітнього економічного мислення у студентів економічного профілю в умовах інтеграції економічних відносин. Виходячи з цього, потрібно розрізняти проміжні завдання:

а) розкриття для кожного спеціаліста соціально-економічних аспектів економічної підготовки особистості, базуючись на досвіді практичної роботи сучасного вузу та досягнень економічної науки;

б) обґрунтування необхідності постійного вдосконалення методики економічної освіти студентів у реальних умовах навчального процесу;

в) активізація шляхів підвищення ефективності економічної підготовки фахівців через пошук нових та вдосконалення навчальної, громадсько-практичної діяльності, їх продуктивної праці.²⁷

Всі ці конкретизовані завдання, науково-методичні та навчально-виховні орієнтири, механізми встановлення взаємозв'язку між навчальним процесом та реальним економічним життям тощо можливо виконувати тільки за умов наявності висококваліфікованих, компетентних, сучасних науково-педагогічних кадрів, здатних поєднувати в навчально-виховному процесі змістовно-професійні компетенції з інноваційно-гуманістичною сутністю педагогічного процесу.

Враховуючи те, що для розвитку національної економічної освіти надзвичайно корисним може бути залучення досвіду партнерів із розвинених західних країн, важливим є залучення іноземних спеціалістів до викладання певних економічних дисциплін, а також регулярні стажування українських викладачів у провідних університетах і бізнес-школах Європи та Північної Америки. «Одним із важливих способів поліпшення якості осві-

²⁷ Лапіна Т. Формування економічного мислення у студентів-фахівців економічного профілю / Т. Лапіна // Нова пед. думка. – 2011. – № 1. – С. 55–58.

ти в менеджменті та економіці є залучення зарубіжних викладачів та науковців з кращих західних ВНЗ, де існує напрацьована школа в цих дисциплінах, та адаптація їх програм навчання. Крім цього, треба поширювати практику перепідготовки викладачів ВНЗ у відповідних університетах зарубіжних країн»²⁸. Такі заходи мають високий рівень ефективності щодо підготовки та перепідготовки науково-педагогічних кадрів для системи національної економічної освіти, від якості якої залежить рівень економічної свідомості і культури населення, світоглядно-ціннісні орієнтації та професійні компетенції підприємців, а значить і розвиток економіки, яка намагається перейти на ринкові принципи функціонування.

Важливим аспектом проблеми підготовки та перепідготовки науково-педагогічних кадрів для системи економічної освіти України є постійна орієнтація на мінливе економічне середовище, яке постійно вимагає підвищеного рівня науково-теоретичного та навчально-професійного реагування та підвищення педагогічної кваліфікованості. «Розвиток ринку праці, а також динаміка змін на ньому вимагає від освітянських закладів підготовку та перепідготовку фахівців з сучасними знаннями та вміннями, які вільно володіють теоретичними основами економічних знань, знаються на всіх аспектах застосування в практичній діяльності інноваційних технологій, мають навички поновлення та вдосконалення знань упродовж життя»²⁹.

²⁸ Борецька Н. П. Конкурентні переваги і виклики ринкової економіки у контексті розвитку вищої освіти / Н. П. Борецька // *Методологія досліджень та сучасні соціальні, економічні і психологічні проблеми розвитку суспільства: зб. наук. пр. Донец. ін-ту ринку та соціал. політики. Сер. Економіка і менеджмент*. – Донецьк: ДІР СП, 2010. – С. 11–17.

²⁹ Смілянець О. Г. Інноваційні педагогічні технології в післядипломній освіті фахівців з економічної кібернетики / О. Г. Смілянець // *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр.* – Вінниця: Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського, 2010. – Вип. 25. – С. 265–272.

Таким чином, у підготовці та перепідготовці науково-педагогічних кадрів для системи економічної освіти нами підкреслено декілька ключових, з нашої точки зору, необхідних засобів розвитку та принципів, одним з яких є важливість забезпечення викладачам дисциплін економічного профілю постійно підвищувати свою теоретичну та практичну кваліфікованість, а також навчатися впродовж життя. Водночас існує необхідність побудови розгалуженої системи навчання впродовж життя для спеціалістів економічно-підприємницької галузі через надзвичайну динамічність та мінливість сучасного глобального і національного фінансово-економічного та виробничо-інноваційного простору, що особливо актуалізує сьогодні концептуально-теоретичний аналіз проблематики, пов'язаної з особливостями та завданнями реалізації економічної освіти впродовж життя.

«Кадровий супровід інноваційної економіки важко уявити без нової наукової еліти, лідерів в освіті, без створення умов для навчання впродовж всього життя. Сьогодні у всьому світі робиться наголос на неперервній освіті. У більшості високотехнологічних країн світу одночасно навчається біля 50 відсотків дорослого населення. Тому одним із головних ресурсів інноваційного розвитку повинно стати створення сучасного механізму функціонування системи підвищення кваліфікації і загалом задоволення освітніх потреб людини впродовж її життя»³⁰. Саме підвищення своєї професійної та особистісно-моральнісної компетентності завдяки використанню можливостей та структур освіти впродовж життя є, з нашої точки зору, одним з найефективніших засобів становлення та осучаснення світогляду та ціннісних орієнтацій українських підприємців³¹.

³⁰ Саух П. Ю. Якість освіти як індикатор рівня життя інформаційного суспільства / П. Ю. Саух // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка. – 2006. – № 29. – С. 3–7.

³¹ Філософія: навч. посіб.-практикум / Волков О. Г., Землянський А. М., Олексенко Р. І. [та ін.]; МДПУ імені Богдана Хмельницького. – Мелітополь, 2017.

При цьому надзвичайно важливим моментом в цьому аспекті є постійна необхідність для самих підприємців підвищувати свою кваліфікованість через систему освіти впродовж життя. «Особливо актуальними питання безперервної освіти є для суб'єктів підприємництва. Це зумовлено тим, що підприємці, які започатковують власний бізнес чи підтримують функціонування існуючого, потребують постійно нових знань для створення інноваційних ідей, впровадження сучасних технологій, використання ефективних методів дослідження ринку тощо»³².

Таким чином, науково-педагогічні кадри постійно мають бути в курсі найновіших адміністративно-управлінських та технологічно-інноваційних тенденцій та механізмів з метою забезпечення ефективного процесу підвищення професійної кваліфікації та науково-технічної поінформованості підприємців. Ця особливість реалізації економічної освіти впродовж життя надзвичайно важлива як засіб формування професійно-особистісних компетенцій та світоглядно-ціннісних орієнтацій сучасного українського підприємця³³.

Важливим виміром необхідності сучасному підприємцю регулярно підвищувати свою професійну компетентність є те, що в сучасному світі підприємницька діяльність тісно пов'язана із застосуванням інформаційних технологій, які постійно і динамічно змінюються і розвиваються. Таким чином, існує нагальна необхідність для підприємця, який керується сучасними тенденціями бізнесу, постійно підвищувати свою професійну та інформаційну культуру та компетентність. «Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють

³² Курій Л. О. Значимість показників людського потенціалу у формуванні конкурентоспроможності країни /Л. О. Курій // Вісн. Чернівець. торг.-екон. ін-ту. Сер. Екон. науки. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2011. – Вип. III (43). – С. 40–44.

³³ Олексенко Р. І. Стратегічні завдання освіти і виховання сучасного підприємця /Р.І. Олексенко // Нова парадигма. – 2012. – Вип. 112. – С. 19–28.

потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Прогресивна освітня спільнота сьогодні ставить перед собою нове завдання – сформуванати в молодій людині та дорослого вміння вчитись»³⁴.

---

³⁴ Буяк Б. Модернізація освіти української молоді в контексті трансформаційно-глобалізаційних процесів / Б. Буяк // Україна – Європа – Світ: міжнар. зб. наук. пр. на пошану проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль, 2010. – Вип. 5: Україна – Європа – Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку: у 2 ч. – Ч. 1. – С. 67–76.